

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST U CRNOGORSKOM PARLAMENTARNOM DISKURSU

Apstrakt: U parlamentarnom diskursu do naročitog izražaja dolaze tehnike pojačavanja i slabljenja iskaza, zavisno od cilja koji govornik (poslanik) ima u određenom izlaganju. S lingvističke tačke gledišta, korisno je izučavati jezička sredstva kojima se ostvaruju pomenute diskursne strategije, kao i njihove veze s pragmatiskim efektima teksta i govora – ubjeđivanje i ograđivanje. Predmet ovog rada jeste slaba epistemička modalnost, odnosno modifikovanje iskaza u smislu izražavanja nesigurnosti i neopredijeljenosti prema njegovom iskazu, tj. ograđivanje govornika od onoga što iznose. Ovaj tip modalnosti ispitujuemo kroz priloge, rječce, glagole, imenice i pridjeve koji služe za izražavanje ovog tipa modalnosti, pri čemu koristimo kvantitativne i kvalitativne metode. Rezultati upućuju na ograničen skup jezičkih sredstava kojima se izražava slaba epistemička modalnost, dok je njihova frekvencija mnogo češća u parlamentu u odnosu na opšti jezik.

Cljučne riječi: diskurs, parlament, slaba epistemička modalnost, ograđivanje.

1. Uvod

U parlamentarnom diskursu ukrštaju se intenzifikacija i deintenzifikacija iskaza, kao dvije diskursne strategije koje se strateški koriste onda kada treba biti ubjedljiv i napadati, tj. kritikovati, odnosno onda kada se treba ograditi, sačuvati i odbraniti od napada. Predmet ovog rada je ova druga – ublažavanje iskaza – odnosno jedna od njenih tehnika, upotreba slabe epistemičke modalnosti, koju ispitujuemo na korpusu koji pripada parlamentarnom diskursu. Ublažavanje iskaza (engl. *deintensification* i *understatement*) jezička je strategija koja obuhvata više nivoa. Na formalnom planu moguće je izdvojiti najčešće riječi i fraze koje se koriste s ciljem deintenzifikacije iskaza, ali ipak treba napomenuti da se radi o produktivnoj kategoriji i da vjerovatno nikada neće biti moguće sastaviti konačnu listu ovih sredstava. U okviru šireg istraživanja pomenutog fenomena koje smo obavili u

okviru doktorske disertacije pod nazivom *Diskurs parlamentarnih debata* (2012), zaključili smo da se ublažavanje iskaza može ostvariti kroz epistemičku i deontičku modalnost koju po stepenu određujemo kao slabu, kao i po vrstama riječi koje najčešće služe kao deintenzifikatori (pridjevi i prilozima). U ovom tekstu pobliže ćemo istražiti slabu epistemičku modalnost, u okviru koje se govornik ograđuje, udaljava i ne opredjeljuje prema stepenu istinitosti onoga što iznosi.

2. Teoretski okvir

Ublažavanje iskaza je strategija koja je bliska strategiji ograđivanja (engl. *hedging*), ali nije i istovjetna, budući da svako ublažavanje iskaza nije obavezno i ograđivanje. Najpreciznije bi bilo reći da se ove dvije strategije u izvjesnim aspektima preklapaju i da je zapravo deintenzifikacija šira kategorija od ograđivanja budući da se

ograđivanje dešava samo u domenu epistemičke modalnosti. U lingvistici postoji značajna literatura o ograđivanju, naročito u akademskom diskursu, ali se isto ne može reći i za ublažavanje iskaza uopšte. Takođe, o skalarnosti u okviru epistemičke i posebno deontičke modalnosti gotovo da se i ne govori.

Epistemička modalnost¹ (za koju se koristi i termin *persuazivnost* ili *inferencijalnost* (Piper 2005: 643)) odnosi se na modifikovanje izraza u smislu izražavanja sigurnosti, istinitosti i vjerovatnoće. Ukoliko se vjerovatnoća kvantifikuje, može da zauzima vrijednosti od 0 do 1, a ako vjerovatnoća faktivnosti ima vrijednost 1, radi se o epistemičkoj nužnosti (Trbojević Milošević 2004: 32). Predmet našeg teksta jesu oblici epistemičke modalnosti koji imaju vrijednost koja se približava nuli, tj. u kojima je govornikovo opredjeljenje prema istinitosti i sigurnosti propozicije pretežno negativno. U našem pregledu, evidencijali će se smatrati dijelom epistemičke modalnosti, u skladu s najširim definicijama ove modalnosti (kao npr. kod Palmera (1988, 2001)).

Ideju o primjeni skalarnog principa u razlikovanju tipova epistemičke modalnosti našli smo inicijalno kod Simon-Vandenbergene, u radu o modalnoj (ne)sigurnosti u političkom diskursu (1997). Autorka identifikuje sljedeće vrijednosti epistemičke modalnosti: neutralnu, u kojoj govornik ne izražava opredjeljenost; tentativnu, koja izražava slabu opredjeljenost; i asertivnu, koja izražava visok stepen opredjeljenosti (1997: 344). Naše interesovanje

u ovom radu je upravo tentativni oblik epistemičke modalnosti.

Simon-Vandenbergena nije jedina koja se bavi stepenima opredjeljenosti govornika, već ovakve pokušaje kategorizacije nalazimo još i kod Berta (Bert 2007: 194), Vilkoksa i Šafera (Wilcox and Shaffer 2005), Kolinsa (Collins 2009), Najtsa, (Nuyts 2005), Čoi (Choi 2005), kao i njene nagovještaje kod Halideja (1970), u radu u kojem se bavi interpersonalnom funkcijom modalnosti.

Sredstva koja se koriste u okviru slabe epistemičke modalnosti, odnosno ona koja signaliziraju nedostatak uvjerenosti govornika, u osnovi su ona koja se koriste za *ograđivanje*. Treba napomenuti da nijedna riječ ili fraza sama po sebi ne ograđuje van konteksta, ali tabelarni prikazi koje namjeravamo dati imaju smisla zbog toga što predstavljaju deintenzifikatore, odnosno riječi i fraze koje inherentno nose značenje umanjenog intenziteta, odnosno značenja. Drugim riječima, dok je ograđivanje kategorija koja se samo pragmatički može analizirati, ublažavanje je i formalna kategorija, što dozvoljava ovakav pristup. Ono što takođe omogućava ovakav pristup jeste uniformni kontekst u kojem se istražuju identifikovana sredstva.

Ograđivanje u literaturi, međutim, često se definiše i kao kategorija koja je šira od epistemičke modalnosti, pa tako ima i sporenja oko toga šta sve spada u ova sredstva. Jedna od najuticajnijih podjela je ona koju je dala Salager-Mejerova (Salager-Meyer 1994: 156):

1. štitovi (engl. *shields*) – ovdje spadaju svi modalni glagoli koji izražavaju mogućnost; polumodali kao što su *izgledati*, *činiti se*; epistemički leksički glagoli kao što su *spekulisati*, *ukazivati*; i pridjevi koji izražavaju vjerovatnoću;
2. aproksimatori (engl. *approximators*) – poznati još i kao adapteri (engl. *adaptors*) i zaokruživači

¹ Podjela modalnosti od koje polazimo u ovom radu jeste ona koju koristi Palmer (1988). Osim epistemičke modalnosti, po njegovoj teoriji, u jeziku postoje i oblici tzv. neepistemičke modalnosti, koju čine deontička (izražavanje obligacija) i dinamička modalnost (izražavanje sposobnosti i umijeća). Evidencijalnost (engl. *evidentiality*), tj. zaključivanje na osnovu dokaza, obično se smatra dijelom epistemičke modalnosti, što će biti slučaj i u ovom radu.

- (engl. *rounders*), kao što su *otprilike, oko, prilično, povremeno* i sl.;
3. izrazi kao što su *koliko mi je poznato, naše je mišljenje da* i sl. koji ukazuju na direktnu uključenost i sumnju autora;
 4. intenzifikatori koji su emocionalno obojeni (engl. *emotionally-charged intensifiers*), kao što su *naročito teško, od posebne važnosti, neočekivano, iznenađujuće* i sl.; i
 5. složeni ograđivači (engl. *compound hedges*), koji se sastoje od nekoliko ograđivača i u koje, na primjer, spadaju *izgleda razumno pretpostaviti* ili *čini se da bi se moglo zaključiti* i sl.

Ovakva definicija, kao što vidimo, izlazi iz okvira epistemičke modalnosti. Nepostojanje konsenzusa oko definicije takođe važi i za sam termin, pa su aktuelni termini takođe *neodređenost* (engl. *vagueness*) i *umanjivanje* (engl. *mitigation*). Iznenađujuće malo radova uopšte daje preciznu definiciju ograđivanja, a dosta njih čak i koristi navedene termine kao uzajamno zamjenljive. Ipak, sistematski prikazi ograđivanja koji polaze od preciznih definicija obično su saglasni u tome da je okvir u kojem treba istraživati ovaj fenomen epistemička modalnost (Crompton 1997: 281; Hyland 1998: 3).

Tako se ograđivač (engl. *hedge*) definiše kao jezičko sredstvo koje govornik koristi da eksplicitno kvalifikuje svoj nedostatak opredijeljenosti prema istinitosti propozicije koju izgovara (Crompton 1997: 281). Proces ograđivanja, stoga, predstavlja namjerno neopredjeljivanje govornika prema istinitosti iskaza koje je motivisano željom da se ona kategorički ne iskaže, ali i svako neobavezivanje prema njoj, bez obzira na motivaciju (up. Hyland 1998: 1). Takođe, vodeći se za Hajlendom, opredijelili smo se za onu definiciju ograđivanja koja podrazumijeva samo ublažavanje iskaza, a ne i njegovo pojačavanje, iako su i takva

gledišta česta u literaturi (npr. Brown and Levinson 1987; Wilammova 2005; Martin Martin 2008).

Ograđivanje se uglavnom obrađuje na osnovu teorije učtivosti (Brown and Levinson 1987) i pretežno je izraz negativne učtivosti (Varttala 1999: 178). Tako je cilj ograđivanja izabrati prave riječi da se izrazi određeni komunikativni cilj koji može ugrožavati lice drugog, kao što je, na primjer, odbijanje, neslaganje ili kritika, ne bi li se izbjegao potencijalni konflikt i održala harmonija u interakciji (Wilamova 2005: 85). Ograđivanje može biti i izraz pozitivne učtivosti, tj. služiti za izražavanje solidarnosti prema adresatu. Ovo, međutim, nije smjer u kojem će ići naša analiza, budući da ćemo ispitivati ograđivanje s argumentativne tačke gledišta. Naime, polazimo od pretpostavke da, što je govornik sigurniji u ono što iznosi, to je manje potrebe za upotrebom ograđivača (Markkanen and Schröder 1997: 8).

Dakle, slaba epistemička modalnost i ograđivanje se preklapaju, s tim što je slaba epistemička modalnost više formalna kategorija, a ograđivanje više funkcionalna. U fokusu naše pažnje je ipak slaba epistemička modalnost, ali u kvalitativnoj analizi primjera opisujemo i objašnjavamo njene funkcionalne i pragmatske efekte, tj. ograđivanje.

Prikaz slabe epistemičke modalnosti u parlamentarnom diskursu daćemo sistematski kroz pregled slabih epistemičkih priloga, glagola (modalnih i leksičkih), pridjeva i imenica.

3. Korpus i metodologija

Korpus za ovaj rad čine zapisi s prvog i drugog dana sjednice Skupštine Crne Gore koja je bila posvećena raspravi o budžetu za 2010. godinu. Transkripti koji čine korpus autorizovani su fonografski zapisi sa sjednice i javno su dostupni na internetu. Podaci o korpusu slijede:

Parlamentarno zasjedanje	Šesta sjednica drugog redovnog zasjedanja
Rasprava	Rasprava o budžetu za kalendarsku 2010. godinu
Izvor korpusa	Autorizovani fonografski zapisi sa sjednice ²
Datum	15. 12. 2009. i 16. 12. 2009.
Trajanje	7h 30 min
Broj riječi	45.435
Broj štampanih strana	127
Broj razmjena	140 (predsjednik i potpredsjednici skupštine: 70; DPS: 33; SDP: 7; SNP: 10; PZP: 13; Nova: 7)
Učestvovalo poslanika	25

Tabela 1. Detalji crnogorskog korpusa

U radu koristimo kvantitativnu i kvalitativnu analizu koja najšire pripada oblasti analize diskursa i korpusne lingvistike i oslanja se na teoretske okvire ranije postavljene u radu. Lepezu sredstava koja pripadaju slaboj epistemičkoj modalnosti kategorizujemo po vrstama riječi, a zatim ispitujemo učestalost oblika pomoću programa AntConc 2007. Potom se kvalitativno analiziraju primjeri upotrebe sredstava koja pripadaju slaboj epistemičkoj modalnosti.

Slabu epistemičku modalnost u crnogorskom parlamentu ispitali smo kroz upotrebu jakih epistemičkih priloga, glagola, imenica i pridjeva, čiji pregled slijedi.

4. Slabe epistemičke riječi i prilozi

Slabe epistemičke riječi i prilozi izražavaju nedostatak opredijeljenosti govornika

² Preuzeto sa: http://www.skupstina.me/cms/site_data/AKT1%202010-1/FONOGRAFSKI%20ZAPIS%206_sj_2_red_zas_15,16_i%2017_12_2009_.pdf

prema istinitosti propozicije. Uglavnom se radi o rječama budući da se modifikuje cio iskaz.³ U opštem jeziku čitav je niz ovih sredstava (uključujući i fraze i klauze s ovim značenjem): *možda, moguće, eventualno, izgleda, navodno, hipotetički, potencijalno, nesigurno, fiktivno, oklijevaajući, kolebljivo, neizvjesno, nejasno, nepouzdanost, prividno, naizgled, teoretski, naoko, pod znakom pitanja, neodređeno, sporno, nedefinisano, uslovno rečeno, sumnjivo, jedva, nije isključeno, koliko je meni poznato, koliko sam ja upoznat, da ja znam i sl.* Međutim, ispitivanje našeg korpusa pokazalo je da se većina ovih sredstava nije upotrijebila u parlamentu i da je njihova frekvencija dosta niska:

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST						
MODALNE RJEČE	Stranka na vlasti		Opozicija		Ukupno	
	SF ⁴	NF ⁵	SF	NF	SF	NF
možda	18	0,81	16	0,78	34	0,75
eventualno	4	0,18	3	0,15	7	0,15
potencijalno	2	0,09	0	0,00	2	0,04
moguće ⁶	1	0,18	0	0,00	1	0,02
navodno	0	0,00	1	0,05	1	0,02
Ukupno	25	1,12	20	0,97	45	0,99

2. Slabi epistemički prilozi i riječi u crnogorskom parlamentu

Od priloga i rječica koje smo naveli kao potencijalne markere slabe epistemičke modalnosti, u našem korpusu nalazimo samo njih pet: *možda, eventualno, potencijalno, moguće* i *navodno*. Ubjedljivo najčešće se javlja prvi od njih, dok se posljednja

³ Polazimo od postavki Mrazovića i Vukadinovića (1990: 406), po kojima se riječi i prilozi ne razlikuju morfološki, a vrlo često ni po mjestu u rečenici, već samo u iskazu, tj. komunikaciji, na osnovu konteksta u kojem riječi modalno modifikuju cio iskaz.

⁴ Sirova frekvencija, tj. ukupan broj pojava u korpusu.

⁵ Normalizovana frekvencija, tj. ukupan broj pojava na hiljadu riječi korpusa.

⁶ Isključili smo pojave ovog priloga s deontičkim i dinamičkim značenjem.

tri samo sporadično koriste, bilježeći jednu do dvije upotrebe.

Takođe je od značaja uporediti i frekvenciju navedenih sredstava u parlamentarnom jeziku i opštem jeziku. Ovdje ćemo uporediti neke od ovih rječca/priloga u našem korpusu i NKSJ (Neetiketiranom korpusu savremenog srpskog jezika), koji broji oko 22 miliona riječi, uglavnom iz pisanih izvora:

SLABE EPISTEMIČKE RJEČCE/PRILOZI	SKUPŠTINA		NKSJ	
	SF	NF	SF	NF
možda	34	0,75	9711	0,44
eventualno	7	0,15	666	0,03
potencijalno	2	0,04	181	0,01
navodno	1	0,02	1608	0,07
ukupno	44	0,97	12166	0,55

Tabela 3. Slabe epistemičke rječe i prilozu u crnogorskom parlamentu i NKSJ

Očekivanje da će ograđivanja biti više u Skupštini ovim se potvrđuje, a podaci su naročito značajni ako se doda i to da se u pisanom diskursu inače mnogo više koriste tehnike ublažavanja i ograđivanja, s obzirom na to da je NKSJ korpus pisanog jezika. I pored toga, u parlamentarnom diskursu navedene najčešće slabe epistemičke rječe/prilozu skoro se dvostruko više koriste u parlamentu. Parlamentarna je debata dobrim svojim dijelom razmjena napada i odbrane, pa se s razlogom očekuje pojačana upotreba ove strategije.

U literaturi, Ivana Trbojević Milošević (2004: 170) navodi sljedeću skalu „opredijeljenosti prema istinitosti propozicije, tj. obistinjenju govornog sadržaja“ koju izražavaju modalni prilozu, kako ih ona naziva: TEŠKO–MOŽDA–VJEROVATNO–SIGURNO. Takođe navodi da svaki od njih stoji u sinonimijskom redu s:

- teško: jedva, mučno...
- možda: lako, valjda...
- vjerovatno: moguće, kada...
- sigurno: nesumnjivo, izvjesno, bez sumnje, naravno, svakako, zacijelo...

Naši podaci iz korpusa daju nam razloga da se ne složimo sasvim s ovakvom taksonomijom. Naime, smatramo da *teško* ne izražava manji stepen opredijeljenosti od *možda*, nego čak obrnuto. Razmotrimo primjere iz korpusa:⁷

- (1) LUBURIĆ: ... *Taj nadprosječni priliv kapitala teško da će se ponoviti nakon krize...*

... *Univerziteti teško mogu biti uspješni, ako nijesu povezani s privredom i ako ne doprinose njenom razvoju...*

- (2) BULAJIĆ: ... *Crnogorska ekonomija više troši nego što stvara, pa se plašim da unutrašnjih izvora za pokrivanje budžetskog deficita teško da će biti...*

- (3) MEDOJEVIĆ: ... *Ako imate u vidu da ste 8,7 miliona eura uzeli bankarskih kredita, vidite da su 8,7 miliona ili 3,7% ukupnih primitaka, da ste uzeli bankarskih kredita, govorimo o situaciji da za sljedeću godinu teško da možete opravdati bilo čime vaš optimizam...*

Naime, rječcom *teško* izražava se visok stepen opredijeljenosti prema tome da se sadržaj neće obistiniti, tj. govornik je prilično siguran da se radnja neće realizovati. Stepenn opredijeljenosti govornika jeste visok, a šanse za samo obistinjenje radnje su niske. Smatramo da je stepenn opredijeljenosti govornika sasvim različita kategorija od toga da li se dešava obistinjenje radnje ili ne, pa su tako, po našem mišljenju, sljedeće epistemičke rječe, tj. fraze, jake, odnosno iznose visok stepenn opredijeljenosti: *nikako, nipošto, nema šanse, nema dileme* i sl. Iznesenu tvrdnju može-

⁷ U primjerima, kurzivom smo izdvojili one dijelove teksta koji predstavljaju najuži kontekst za razumijevanje izdvojenog fenomena, dok se masnim slovima označava riječ ili fraza koja se trenutno ispituje. U nekim kasnijim primjerima, dodatno smo podvukli riječi i fraze na koje naročito treba obratiti pažnju.

mo lako provjeriti ako u našim primjerima *teško* zamijenimo s *možda*:

- *Taj nadprosječni priliv kapitala možda će se ponoviti,*
- *Univerziteti možda mogu biti uspješni, ako nijesu povezani s privredom,*
- *budžetskog deficita možda da će biti,*
- *možda možete opravdati vaš optimizam.*

Mišljenja smo, dakle, da *teško* izražava visoku opredijeljenost govornika prema sadržaju, mnogo veću u odnosu na *možda*. Takođe, ovdje navodimo da nećemo koristiti termin ograđivač, jer se ograđivači, po našem mišljenju, mogu koristiti samo kao relativne, a ne apsolutne kategorije. Naime, ograđivači su pragmatske kategorije koje su kontekstom uslovljene. Tako je *vjerovatno* koje izražava visok stepen opredijeljenosti samo po sebi ograđivač u odnosu na *sigurno*, dok je *možda* ograđivač u odnosu na *vjerovatno*.

Drugo u čemu se nismo složili s navedenom taksonomijom jeste značenje riječi *valjda*, koja u navedenom sinonimijском nizu stoji pored *možda*. Razmotrićemo nekoliko primjera iz korpusa:

- (4) RADUNOVIĆ: ... *Valjda* to svaki građanin Crne Gore zna, i tu leži najviše novca i najveća rezerva za Budžet Crne Gore. Najviše novca tu leži...
- (5) BULAJIĆ: ... Slobodan pojedinac i slobodno društvo je *valjda* vrhunski ideal svakog zdravorazumnog čovjeka...
- (6) ŽIVKOVIĆ: ... Znae sve šta je bilo kada je bio gospodin Saleta Đurović tamo, znate *valjda* moju diskusiju...

Ukoliko umjesto *valjda* koristimo *možda*, dobijamo rečenice u kojima se govornik mnogo manje opredjeljuje u odnosu na propoziciju. Smatramo da je *valjda* u određenim kontekstima, kakav je naš ovdje, jače i od *vjerovatno* i da upućuje na nešto što se podrazumijeva.

Dok se *moгуće* nalazi u istom sinonimijском nizu s *vjerovatno* kod Ivane Trbojević Milošević (2004: 170), mi smatramo da ono pripada nizu *možda*, tj. da ne izražava viši stepen opredijeljenosti.

Sada ćemo analizirati upotrebu slabih epistemičkih rječica koje smo identifikovali u našem korpusu. Osnovna funkcija ovih sredstava jeste ograđivanje:

- (7) FRANOVIĆ: ... Imamo i 25 novih potrošačkih jedinica, ali to je dobro. *Možda* pojedine nije trebalo ni formirati ili će se preklapati u ovom narednom periodu. Zašto? *Možda* postoje određeni razlozi, ali ih sada neću komentarisati...
- (8) LUKŠIĆ: ... sve ostalo što se čulo je bila uobičajena razmatranja različitih teza koje nemaju svoju numeričku podršku, *osim eventualno* opcije zatvaranja Kombinata aluminijuma, jer niko do sada nije javno rekao da se zalaže za zatvaranje Kombinata aluminijuma. Znači, ako se razriješi dilema da li želimo da opstane ili ne...
- (9) KONJEVIĆ: ... *Mogućće* da sam ja u mojoj interpretaciji bio neprecizan. Tačno, Vi ste bili uzdržani, ja sam bio protiv, a vjerovatno je gospodina Živkovića neko kontaktirao iz Agencije za nacionalnu bezbjednost, on je bio za. Hvala.
- (10) ŽUGIĆ: ... *Prvo* nijesam pomenuo rast zarada, već održivost penzija, *potencijalno* predviđeni manji rast i *eventualni* pad u uslovima ako se desi *neznatan* pad zarada...
- (11) LABUDOVIĆ: ... Ono što vama strašno zamjeram to je što ste propustili u svom izlaganju da se osvrnete na činjenicu da u godini kada će, *navodno*, Crna Gora konačno ispostaviti i predstaviti svoju namjeru da bude kandidat za ulazak u Evropsku uniju, Nacionalni savjet za evropske integracije ima u budžetu planiranih 110.000 evra, ni

trećinu svote dodijeljene ovoj Upravi za igre na sreću...

Moguće i *možda* imaju blisko značenje, a isto važi i za *eventualno* i *potencijalno*. Dok *moguće* i *možda* imaju osnovno epistemičko značenje, *navodno* je evidencijal, tj. govornik se opredjeljuje prema izvoru informacije, ograđujući se od nje i sugerišući njenu nepouzdanost.

Strategijom ograđivanja nešto se više koriste poslanici iz stranke na vlasti, onda kada dovode u pitanje stavove poslanika iz svojih redova ili nepopularne mjere. Tako, poslanik Franović iznosi da *možda* njegov ministar nije trebalo da formira baš toliko potrošačkih jedinica *jer možda postoje određeni razlozi*, koje on dalje ne komentariše. Nadalje, ministar finansija s ograđivanjem pominje zatvaranje Kombinata aluminijuma (*eventualno opcija zatvaranja... ako se razriješi dilema želimo li da opstane ili ne*).

Ograđivanje se koristi u odgovorima na komentar, kada je poslanik ugroženo lice:

(12) ŽUGIĆ: .. Ono što ja očekujem početkom naredne godine ili u prvoj polovini naredne godine, jeste (prekid) reprotlanac, a mislim da se stiču svi uslovi i da po tom osnovu, po meni, povećamo izvorne prihode od doprinosa. Zahvaljujem.

LABUDOVIĆ: ... Takođe, optimizam Fonda na čijem ste čelu gajite očekivanim povećanjem izdvajanja iz zarada. Kojih zarada, gospodine Žugiću, kad vam je gro radnika ili ispred Vlade ili u krugu svojih fabrika i potražuju svaki dan i vape da im se isplati ono što im se duguje već godinama i godinama...

ŽUGIĆ: ... Prvo nijesam pomenuo rast zarada, već održivost penzija, **potencijalno predviđeni manji rast** i eventualni pad u uslovima ako se desi neznan pad zarada...

Iznoseći diskutabilne tvrdnje, Žugić se u oba navrata ograđuje (*po meni, stiču se uslovi, potencijalno predviđeni, eventualni*

pad, ako se desi, neznan pad). Međutim, ni prethodno ograđeno mišljenje ne zauzavlja opozicionog poslanika da ga osporava. U parlamentarnom diskursu ublažavanje iskaza, osim što narušava imidž samouvjerenog političara, ne pomaže mnogo ni kod osujećivanja napada poslanika suprotnog tabora. Možda je to razlog što je ograđivanja u ovom diskursu mnogo manje od pojačavanja iskaza.

5. Slabi epistemički glagoli

Tabela 4 daje podatke o upotrebi slabih epistemičkih glagola i glagolskih fraza u crnogorskom parlamentarnom diskursu. Pošto se samo jedan modalni glagol našao na listi, odlučili smo da pregled svih epistemičkih glagola damo u jedinstvenoj tabeli:

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST						
SLABI EPISTEMIČKI GLAGOLI I GLAGOLSKE FRAZE	Stranka na vlasti		Opozicija		Ukupno	
	SF	NF	SF	NF	SF	NF
čini se	6	0,27	5	0,24	12	0,58
rekao bih rekli bi	4	0,18	0	0,00	4	0,09
može se	4	0,18	0	0,00	4	0,09
izgleda	1	0,04	0	0,00	2 ⁸	0,04
pretpostavljam	0	0,00	1	0,05	1	0,02
sumnjam	0	0,00	1	0,05	1	0,02
postoji sumnja	0	0,00	1	0,05	1	0,02
izrazimo sumnju	1	0,04	0	0,00	1	0,02
Ukupno	16	0,72	8	0,39	26	0,57

Tabela 4. Slabi epistemički glagoli i glagolske fraze u crnogorskom parlamentu

Kao što vidimo, samo se jedan pravi modalni glagol našao na listi. To je glagol *moći*, koji se sa značenjem epistemičke modalnosti, kao uostalom i drugi modalni

⁸ U jednom slučaju, *izgleda* koristi predsjednik Skupštine.

glagoli, može samo bezlično koristiti, i to u prezentu. Glagol *trebati* nismo uvrstili u ovu grupu glagola, budući da on ocjenjuje sadržaj propozicije kao vrlo vjerovatan (Piper 2005: 645).

Većina glagola s liste upotrijebljena je samo jednom, a češću upotrebu bilježi jedino bezličan oblik glagola *činiti se*, koji se gotovo uvijek javlja s dativom zamjenice prvog lica jednine:

(13) KONJEVIĆ: ... Naravno, bilo bi bolje, mislim da je Ministarstvo finansija, poučeno iskustvom iz 2009. godine i iskustvom koje smo svi imali u okruženju, **čini mi se**, mnogo realnije planirala određene stvari...

... Dakle, sva ona priča koju imamo, mi razgovaramo o Budžetu i ne umijemo, **ili barem se meni čini**, da ne umijemo dovoljno pohvaliti dobre stvari koje su se radile nego samo gledamo ono što je negativno...

(14) MEDOJEVIĆ: ... Ja sam rekao da je MMF prognozirao i drugu godinu za redom recesiju u Crnoj Gori, kao što je Ministarstvo ili Vlada Crne Gore kada je bio rebalans budžeta predvidjela nultu stopu, a to nije bilo davno, to je bilo, **čini mi se**, u septembru rebalans budžeta...

Primjećujemo da se *čini mi se* uglavnom koristi kao umetnuta rečenica, fonološki izdvojena pauzama. Kada se pak upotrebljava kao modalni okvir, dakle na početku rečenice, praćen subordinatom *da*, imamo i pokoji naizgled neharmoničan primjer:

(15) JONICA: ... **Meni se čini** da je očigledno da je već došlo do pravne praznine u vršenju ovih funkcija...

(16) PEKOVIĆ: ... **Meni se sve čini** da je ovo na božiju veresiju i da će rebalansom budžeta biti sve jovo nanovo i mnogo gore nego što je sada. Odakle će i biti, od zahuk-tale privrede...

U ovim primjerima, *čini se* nema slabo epistemičko značenje, već značenje koje je veoma blisko obliku *mislim*, što vidimo na osnovu nekoliko pokazatelja. Tako u primjeru 15, koristi se *očigledno*, koji je jaki epistemički prilog, odnosno naglašivač, dok se u primjeru 16 koristi ironija i kvantitativna intenzifikacija. Zbog svega ovoga, primjere s inicijalnim *čini mi se* isključili smo iz podataka u tabeli.

U tabelu nismo uključili glagole kao što su *misliti*, *smatrati*, *vjerovati* i sl., budući da su ispitivanja parlamentarnog diskursa pokazala da se ovi glagoli u parlamentu najčešće koriste za pojačavanje iskaza, a ne za ograđivanje (Simon-Vandenberg 1996, 2007; Holmes 1990; Fetzer 2008; Vuković 2012b).

Generalno možemo zaključiti da je veoma malo ublažavanja iskaza putem glagola. Stranka na vlasti opet prednjači, budući da se, izgleda, mnogo više koristi diskursnim strategijama pojačavanja i ublažavanja iskaza, dok je diskurs opozicije neutralniji u tom smislu.

6. Slabi epistemički pridjevi i imenice

Veoma je ograničen broj slabih epistemičkih pridjeva u našem korpusu, a takođe je i relativno niska njihova frekvencija na hiljadu riječi korpusa:

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST						
SLABI EPISTEMIČKI PRIDJEVI	Stranka na vlasti		Opozicija		Ukupno	
	SF	NF	SF	NF	SF	NF
moć	8	0,36	3	0,15	11	0,24
potencijalan	8	0,36	1	0,05	11	0,24
eventualan	4	0,18	3	0,15	7	0,15
neizvjestan	3	0,13	1	0,05	4	0,09
neodređen	1	0,04	0	0,00	1	0,02
Ukupno	24	1,08	8	0,39	34	0,75

Tabela 5. Slabi epistemički pridjevi u crnogorskom parlamentu

Moguć, *potencijalan* i *eventualan* najčešći su pridjevi koji se koriste sa značenjem slabe epistemičke modalnosti, a radi se o bliskim sinonimima. Pridjev *moguć* često se koristi i kao samostalna, poimeničena riječ u frazama u *granicama mogućeg*, u *okvirima mogućeg*, *maksimalno moguće* i sl., koje funkcionišu kao ograđivači:

(17) LUBURIĆ: ... Ovim predlogom budžeta Vlada je nastojala da podstakne nastavak reformi, da obezbijedi veću odgovornost u javnom sektoru, da na posredan ili neposredan način doprinese ukupnoj ekonomskoj stabilnosti, da obezbijedi stimulatивно privredno okruženje za rast proizvodnje, da očuva domaću privredu i radna mjesta, *te da u granicama mogućeg zaštiti standard građana...*

(18) VUKSANOVIĆ: ... Kada je Univerzitet u pitanju, to je baza određenog znanja. Razmatranje na našim odborima po određenim pitanjima, u mnogome mogu dati doprinos ne da budemo protivnici jedni drugima u kandidovanju određenih tema, što ćemo demantovati jedni druge, nego da nađemo dobra rješenja, tako da i određeni *predlozi koji su vezani za Univerzitet svakako imaju osnova da budu prihvaćeni i korišćeni u granicama mogućeg...*

... Po mom mišljenju, *Budžet je izuzetno transparentno napravljen i u okvirima mogućeg*, definisana i napravljena kompozicija između kapitalnih ulaganja i između onih elemenata koji treba da se valorizuju na tom planu prihoda određenih sredstava...

Ova je fraza zapravo lajtmotiv diskursa pozicije. S funkcijom ograđivanja je i pridjev *potencijalan*, a u namjeri da se dovoljno ograde, poslanici posežu i za pleonastičnim konstrukcijama:

(19) KONJEVIĆ: ... Znači, iznos 85 miliona koliko je predviđeno za *garancije za KAP u ovom prijedlogu budžeta kao potencijalna mogućnost da se izda taj nivo garancija*, izuzeli smo dio garancije koji je dat za socijalno-razvojni program...

... *Možda* smo tu imali različite stavove. Na kraju je prevagnuo ovaj stav o kome Vi danas govorite, ali prosto i u budućim fazama *nam se* da će Vlada dodatno povećati računa da *maksimalno moguće* zaštititi *eventualno potencijalnu mogućnost* zaduživanja...

Eventualno potencijalna mogućnost davanja garancija za KAP mjera je za koju poslanik Konjević zna da je nepopularna i zato se veoma pažljivo određuje prema mogućnosti njenog ostvarenja, iako je ono već tada bilo izvjesno, a ubrzo nakon debate postalo je stvarnost.

Stranka na vlasti se znatno više ograđuje, odnosno njen diskurs više je u znaku potencijalnog i eventualnog, a isti podatak dobijamo i iz tabele 6, koja se odnosi na upotrebu slabih epistemičkih imenica u crnogorskom parlamentu:

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST						
SLABE EPISTEMIČKE IMENICE ⁹	Stranka na vlasti		Opozicija		Ukupno	
	SF	NF	SF	NF	SF	NF
mogućnost	19	0,85	11	0,54	30	0,66
dilema ¹⁰	7	0,31	1	0,05	8	0,18
pretpostavka	4	0,18	0	0,00	4	0,09
spekulacija	0	0,00	1	0,05	1	0,02
Ukupno	30	1,35	13	0,63	43	0,95

Tabela 6. Slabe epistemičke imenice u crnogorskom parlamentu

⁹ Isključili smo imenicu *sumnja*, jer smo sve njene pojave već obradili u okviru glagolskih fraza *izraziti sumnju* i *postoji sumnja*.

¹⁰ Isključili smo frazu *nema dileme*, koja je obrađena u okviru naglašivača.

Kao što je najčešći slabi epistemički pridjev bio *moguć*, najčešća slaba epistemička imenica jeste *mogućnost*. Pandan fraze u *granicama/okvirima mogućeg* jeste fraza u skladu s *mogućnostima*, koju ponovo više koristi stranka na vlasti:

(20)GOSPIĆ: ... Poštovani građani, kolege poslanici, Prijedlogom budžeta za 2010. godinu nađen je realan balans između zahtjeva za potrošnjom i fiskalnog kapaciteta ekonomije. Budžet koji je pred nama očigledno je restriktivan, ali ujedno realan i razvojni, **u skladu s mogućnostima...**

Imenica *mogućnost* najviše kolocira s glagolom *postojati* i pridjevima *objektivan* i *realan*. S druge strane, imenica *dilema* uglavnom se koristi s glagolom *imati*.

Iz rezultata koji se odnose na frekvenciju zaključujemo da je učestalost slabih epistemičkih imenica na nivou slabih epistemičkih rječca/priloga.

7. Rasprava i zaključak

Pregled slabe epistemičke modalnosti zaključujemo sumarnim pregledom njene upotrebe po analiziranim kategorijama, što je predstavljeno u tabeli 7:

SLABA EPISTEMIČKA MODALNOST	Stranka na vlasti		Opozicija		Ukupno	
	SF	NF	SF	NF	SF	NF
Slabe epistemičke rječce i prilogi	25	1,12	20	0,97	45	0,99
Slabi epistemički glagoli	16	0,72	8	0,39	26	0,57
Slabi epistemički pridjevi	24	1,08	8	0,39	34	0,75

Slabe epistemičke imenice	30	1,35	13	0,63	43	0,95
Ukupno	95	4,27	49	2,38	148	3,26

Tabela 7. Slaba epistemička modalnost u crnogorskom parlamentu

Kada ove rezultate uporedimo s rezultatima upotrebe jake epistemičke modalnosti koje smo dobili u okviru šireg istraživanja na istom korpusu (Vuković 2012), zaključujemo da se u crnogorskom parlamentu strategije ublažavanja i ograđivanja iskaza koriste skoro četiri puta manje u odnosu na strategije njenog pojačavanja, tj. isticanja opredijeljenosti prema istinitosti iskaza. Takođe, u korišćenju obje vrste strategija znatno prednjači stranka na vlasti. Rezultati su u skladu s očekivanjem – naime, politički diskurs blizak je trgovačkom diskursu u kojem je važno biti samouvjeren i siguran, kao i pretjerivati kada je u pitanju „kvalitet“ proizvoda. Stranka na vlasti se više koristi strategijom ograđivanja, jer je više izložena kritikama i napadima, pa je prirodno da češće mora zauzeti defanzivni stav.

Nadalje, poređenjem upotrebe modalnih rječca/priloga s korpusom opšteg jezika, došli smo i do zaključka da je slabe epistemičke modalnosti dvostruko više u parlamentu nego u svakodnevnom jeziku. Razlog je taj što su poslanici više na oprezu u parlamentu i što u situacijama kada su izloženi kritikama ili kada se treba ograditi od loših poteza ili rezultata moraju sačuvati „obraz“ i udaljiti se od predmeta kritike, kako se ne bi s njima doveli u vezu.

Slaba epistemička modalnost najčešće se realizuje kroz modalne rječce i imenice. Mali broj slabih epistemičkih glagola djelimično se objašnjava činjenicom da glagoli koji su prototipično slabi u svakodnevnom jeziku, u diskursu parlamenta zapravo su jaki, što je pokazalo više istraživanja do sada (Simon-Vandenberg 1996, 2007; Holmes 1990; Fetzer 2008; Vuković 2012). Indikativno je i to da je lepeza slabih

epistemičkih markera prilično ograničena, te da poslanici uglavnom posežu za istim sredstvima.

Istraživanje je pokazalo da je korisno i svrsishodno istraživati modalnost i tipove modalnosti pojedinačno po žanrovima, budući da se tako dobijaju rezultati koji su specifični za određenu vrstu diskursa. Nadalje, vjerujemo da se pokazalo da kvantitativni metodi korpusne lingvistike mogu pružiti ozbiljan uvid ne samo u frekvenciju nego i u način upotrebe određenih jezičkih sredstava.

Literatura

1. Brown, Penelope and Stephen Levinson (1987), *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge: CUP.
2. Choi, Sonja (2005), "Acquisition of modality", in: W. Frawley (ed.), *The Expression of Modality*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 141–171.
3. Collins, Peter (2009), *Modals and Quasi-modals in English*, Rodopi: Amsterdam and New York.
4. Cornillie, Bert (2007), *Evidentiality and Epistemic Modality in Spanish (Semi) Auxiliaries*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
5. Crompton, Peter (1997), "Hedging in Academic Writing: Theoretical Problems", *English for Specific Purposes* 16(4): 271–287.
6. Fetzer, Anita (2008), "And I Think That Is a Very Straightforward Way of Dealing with It' : The Communicative Function of Cognitive Verbs in Political Discourse", *Journal of Language and Social Psychology* 27(4): 384–396.
7. Halliday, Michael (1970), "Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood", *Foundations of Language* 6 (3): 322–361.
8. Holmes, Janet (1990), "Hedges and boosters in women's and men's speech", *Language & Communication* 10(3): 185–205.
9. Hyland, Ken (1998), *Hedging in Scientific Research Articles*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
10. Markkanen, Raija and Harmut Schröder (1997), "Hedging: A Challenge for Pragmatics and Discourse Analysis", in: R. Markkanen and H. Schröder (eds.), *Hedging and Discourse*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 3–20.
11. Martin Martin, Pedro (2008), "The Mitigation of Scientific Claims in Research Papers: A Comparative Study", *International Journal of English Studies* 8(2): 133–152.
12. Mrazović, Pavica i Zora Vukadinović (1990), *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Z. Stanojevića – Dobra vest.
13. Nuyts, Jan (2005), "Modality: Overview and linguistic issues", in: W. Frawley (ed.), *The Expression of Modality*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1–25.
14. Palmer, Frank (1988), *The English Verb*, London – New York: Longman.
15. Palmer, Frank (2001), *Mood and Modality*, Cambridge: Cambridge University Press.
16. Piper, Predrag et al. (2005), *Sintaksa savremenog srpskog jezika*, Beograd: SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska.
17. Salager-Meyer, Françoise (1994), "Hedges and Textual Communicative Function in Medical English Written Discourse", *English for Specific Purposes* 13(2): 149–171.
18. Simon-Vandenberg, Anne-Marie (1996), "Image-building through modality: the case of political interviews", *Discourse & Society* 7(3): 389–415.
19. Simon-Vandenberg, Anne-Marie (1997), "Modal (Un)Certainty in Political Discourse: A Functional Account", *Language Sciences* 19 (4): 341–356.

20. Trbojević Milošević, Ivana (2004), *Modalnost, sud, iskaz: epistemička modalnost u engleskom i srpskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
21. Varttala, Teppo (1999), "Remarks on the Communicative Functions of Hedging in Popular Scientific and Specialist Research Articles on Medicine", *English for Specific Purposes* 18 (2): 177–200.
22. Vuković, Milica (2012), *Diskurs parlamentarnih debata*, doktorska disertacija. Nikšić: Filozofski fakultet.
23. Vuković, Milica (2012b), "Positioning in pre-prepared and spontaneous parliamentary discourse: Choice of person in the Parliament of Montenegro", *Discourse & Society* 23(2): 184–202.
24. Wilamova, Sirma (2005), "On the Function of Hedging Devices in Negatively Polite Discourse", *Brno Studies in English* 31: 85–3.
25. Wilcox, Sherman and Barbara Shaffer (2005), "Modality in American Sign Language", in: W. Frawley (ed.), *The Expression of Modality*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 207–237.

WEAK EPISTEMIC MODALITY IN MONTENEGRIN PARLIAMENTARY DISCOURSE

Summary

In parliamentary discourse, intensification and deintensification of text and speech are used to a significant extent, and choice depends on the particular aim the speaker (the MP) wishes to accomplish in an utterance. From a linguistic point of view, it is worthwhile to study the linguistic tools used to achieve the aforementioned discourse strategies, as well as their relation with the pragmatic effects of text and speech, which include persuasiveness and hedging. The topic of this paper is weak epistemic modality, i.e. modifying the utterance with the aim of expression insecurity and non-commitment to the truth of the utterance – hedging from what is said. This type of modality is examined through the use of weak epistemic adverbs, verbs, nouns and adjectives, as well as their phrases, using quantitative and qualitative methods. The results point to a limited range of the items used to express weak epistemic modality and to their overriding presence in parliamentary discourse, which is far more significant than the one recorded in the general use of language.

vmilica@ac.me